

שיעור כד: מזויף מתוכו - דברי הרשב"א

דף ד ע"א

תוכן:

- א. שאלת הרשב"א - הקדמה לשאלות הראשונים
- ב. יסודות העולים מתירוץ הרשב"א
- ג. תירוץ הרשב"א - ע"ח לר"א בכלל גוף הגט
- ד. בין תוספות ותורא"ש לרשב"א
- ה. הצורך בגזירת מזויף מתוכו אע"פ שהחתימות פסולות
- ו. הבדל תפקיד ע"ח בין הרשב"א לרי"ף
- ז. הגזירה במזויף מתוכו לדעת הרשב"א
- ח. מחלוקת המפרשים ברי"ף האם ומתי צריך חתימה לשמה

מקורות לשיעור:

רשב"א לדף ד ע"א ד"ה "ואי בעית אימא"
מהר"ם שיף לדף ד ע"א בד"ה "בתוספות בד"ה מודה ר"א"
הגרנ"ט במהדורה הישנה בשיעור "מודה ר"א במזויף מתוכו"
הרמב"ן בחידושיו לדף ג ע"ב ד"ה "אי ר"א"
הגר"א באה"ע סימן קלא ס"ו
חידושי הריטב"א מכת"י לדף לו ד"ה "ע"א הרי אמרו"

בדברי הרשב"א כאן ישנם יסודות ועניינים חשובים מאד, לכן ראינו לנכון להקדיש שיעור שלם להתבוננות בדברי הרשב"א כאן וביסודות העולים מדבריו.

א. שאלת הרשב"א - הקדמה לשאלות הראשונים

הרשב"א פותח כאן ושואל: "קשיא לן דלא שייך למימר מזויף מתוכו אלא בשחתומין בו פסולי עדות... אבל כאן שעדיו כשרין אלא שלא חתמוהו לשמה, ואף הן אינן צריכין לחתום לשמה מאי פסול איכא כיון דעדי חתימה לא כרת".

במבט ראשון נראה כאילו הרשב"א שואל את שאלת תוספות בה עסקנו בשיעור הקודם, (וכך למד כאן המהדיר בהוצאת 'מוסד הרב קוק') אולם אם נתבונן נבחין שהרשב"א איננו מתחיל בשאלה למה פסלונו כאן וכיצד הגזירה של 'מזויף מתוכו' שייכת לכאן, כמו שתוספות שאלו, אלא שואל "דלא שייך למימר מזויף מתוכו", וכן כשמתרץ נוקט בלשון "ונראה דמשום הכי קרי ליה מזויף מתוכו...", היינו שאלתו היא כיצד שטר עם חתימות שלא לשמה שייך בכלל למושג 'מזויף מתוכו' שנאמר על חתימה פסולה (ואף כשל"צ אותה), דכאן הרי זו לא "חתימה בפסול" דאין פסול בחתימה שלא לשמה לר"א, וא"כ זה לא נקרא כלל מזויף מתוכו (ולפי"ז צ"ל שמה שמביא לתרץ בשם תוספות הוא שאה"נ אין זו חתימה פסולה אלא שיש גזירה, אולם בתירוצו שלו כן מבאר כפי שנראה לקמן).

לפי"ז באמת יל"ע מדוע תוספות לא שאלו שאלה זו, הרי היא לכאורה השאלה שיש להקדימה לשאלתם, שקודם לשאלתם אם אותה הגזירה שמצאנו ב'מזויף מתוכו' בעדים פסולים שייכת ג"כ ב'מזויף מתוכו' כאן, יש לשאול מדוע בכלל נקרא זה 'מזויף מתוכו'.

נצטרך לומר שבאמת תוספות באים אחרי הקומה הזו שברשב"א ותוספות כבר ידעו את תירוץ הרשב"א שהולך לתרץ, ובע"ה נראה מיד שבזה שתוספות מקבלים את תשובת הרשב"א ובאים לאחריה יתיישבו קשיים בדברי תוספות עליהם עמדנו בשיעור הקודם.

ב. יסודות העולים מתירוץ הרשב"א

הרשב"א מתרץ את שאלתו הנ"ל: "ונראה דמשו"ה קרי ליה מזויף מתוכו, משום דלדידיה כתיבה לשמה בעי, וחתימתן של עדים מכלל כתיבת הגט היא דפעמים שאין כאן עדי

מסירה וגט זה מתקיים בחותמיו וכשר אף לר"א, דמימר אמרינן כיון שמתקיים בחותמיו לאו מזויף הוא **ובודאי** כדן נמסר לה בפני שניים וכדן **נעשה לשמה**... וכיון דעדי חתימה משוו לה גט כשר בודאי מכלל כתיבת הגט הן והלכך כיון דחתימי עליה אי לא חתומי לשמה מזויף מתוכו קרי ליה".

קודם שננסה להבין את משמעות תירוצו נבחין בשני עניינים חשובים המובלעים בתוך דבריו ושנוגעים לדברים שעסקנו בהם בעבר:

ראיה מעדי חתימה על המסירה

הרשב"א כותב בתו"ד שכאשר אין עדי-מסירה לפנינו, הרי שעדי-חתימה מעידים על הגירושין שהיו מפני "דמימר אמרינן כיון שמתקיים בחותמיו לאו מזויף הוא **ובודאי** כדן נמסר לה בפני שניים", והנה ראינו שתוספות נקטו בלשון שונה וכתבו "**מסתמא** בהכשר נעשה" ודנו בשיעור כא האם זו רק אומדנא בעלמא שהייתה מסירה, או שזו הלכה מהלכות השטר שאומרת שהייתה מסירה וכך נטינו לומר בדברי תוספות ולתרץ בזה את שאלת הרמב"ן עיי"ש, והנה כאן ברשב"א מוצאים אנו חיזוק גדול לכך שאין זו רק אומדנא בעלמא, שהרי הרשב"א כותב שזה "ודאי" והביאור יהיה כדרך שביארנו שם מצד "הלכות השטר" עיי"ש באורך.

האם דין 'נחקרה' הינו רק על מזויף או גם על לשמה

דנו בעבר במחלוקת הגרי"ז והגר"ח"ע בדבר השאלה אם ההלכה של 'כמי שנחקרה דמי' הינה הלכה הנוגעת רק להלכות ה'שטר' ולא להלכות ה'גט' ואומרת רק שאינו מזויף אך לא שנעשה לשמה או מעידה גם על לשמה והבאנו ראיות שונות לצדדי השאלה, והנה כאן הרשב"א כותב שע"י קיום בחותמיו אנו גם יודעים שהגט נכתב לשמה, מכאן שלמד שה'נחקרה' שבשטר הוא גם על זה שנעשה לשמה כגר"ח"ע ולא כגרי"ז.

ג. תירוצי הרשב"א - ע"ח לר"א בכלל גוף הגט

הקושי בתירוצו

והנה מתרץ הרשב"א שחתמת העדים אף לר"א **שייכת לכתובת הגט** מפני שלעיתים כאשר ע"מ אינם לפנינו עדי החתימה מבררים שהיו גירושין ומבררים שהגט נתב לשמה

וכו', לכן גם לר"א, כאשר חותמים, צריך לחתום לשמה ואם חתמו שלא לשמה מיקרי חתימות פסולות ולכן נקרא 'מזויף מתוכו'.

ויל"ע בדבריו ולשאלו, עצם הראיה שיש מעדותם ראייה על כך שהיו גירושין איננה שייכת לגוף הגט ומדוע שתיכלל עדותם בכתיבת הגט וכך תמה כאן מהר"ם שיף (בד"ה בתוספות בד"ה מודה") וכתב: "אבל עיקר הדבר הזה לא ברירא בעיני דמה ענינו לעיקר הגט להיות לשמה כיון דאינן מועילין אלא לראיה בעלמא כאילו אתו ב מעלמא ומעידין שראו הגירושין..."

והנה דייקנו לעיל מהרשב"א שעדותם בחתימה אינה רק ראייה בעלמא על הגירושין שהרי כתב הרשב"א "ודאי כדין נמסר" אלא זו עדות על דברי הגט שכוללים את הגירושין עצמם מצד "הלכתא דטורות", כמו"כ עדותם גם מבררת שהגט נעשה לשמה ושאר הלכותיו, כמו שהוסיף הרשב"א, אולם גם אם לא נקשה כמו המהר"ם שיף, שהרי כאמור אינם כעדים חיצוניים על הגירושין, אבל עדיין קשה וכי כל מה שמוסיף ביאור לגט נעשה חלק מגוף הגט? גוף הגט הוא "הרי את מותרת לכל אדם" ומדוע עדי-חתימה נחשבים לחלק מהגט?

יסוד שטר כריתות הוא הראיה שבו

רואים ברשב"א שגט עם עדי חתימה וגט ללא עדי חתימה אלו גיטים שונים, והעדים שבגט מוסיפים מעלה לעצם הגט, מדוע?

כבר ביארנו בשיעור יט ש'שטר' פירושו מסמך שמעיד על דברים מסוימים, ואם יש כתב שאינו מוסמך וניתן לחלוק עליו ולהכחישו אי"ז שטר אלא חספא בעלמא, כמו שראינו ברא"ה בשיטמ"ק לכתובות צד וא"כ זו באמת מעלה נוספת בשטר, החתימה לא רק מקילה עלינו לברר אם היו גירושין טובים, אלא היא מעלה בחפצא של 'שטר'.

אולם עדיין יש להבין, דאף אם יש תוספת מעלה בנוגע לביורור ולראיה על כשרותו הגט, מדוע שמעלה זו תהיה שייכת לכריתות של הגט? קשה להבין מה כוונת הרשב"א באמרו "דעדי חתימה משוו לה גט כשר", הרי ע"ח עוזרים לר"א רק להוכחה ולא עושים את הכריתות שבגט (לשיטה זו ברשב"א כפי שכותב, ולא כרי"ף)? מדוע בגלל שע"ח הם חלק משטר ראייה שבגט, הם גם חלק משטר כריתות שבגט ולכן עליהם לחתום לשמה? והרי

וודאי הרשב"א רואה אותם לא רק כחלק משטר ראייה שבגט אלא כחלק משטר כריתות, שהרי לראיה א"צ שיחתמו לשמה.

רואים ברשב"א יסוד גדול, ללא הרשב"א היה אפ"ל שבנייר שלפנינו ישנם שני שטרות: שטר ראייה ושטר שעושה גירושין, ועדי החתימה שייכים לשטר הראייה ולא לשטר הגירושין, אולם ברשב"א מוכח לא כך, דאז לא היה עליהם דין של לשמה, אלא ע"כ לומר שהם נכללים בגוף הגט, ע"ח שיוצרים את שטר הראייה הם אף חלק מהגט כריתות, מדוע? הנה שטר גירושין ביסודו הוא שטר קניין לכרות גירושין ומהו החפצא של שטר הקנאה? מתחדש כאן ברשב"א שלא רק העובדה שיש בשטר **דברי הקנאה** ועדים (עדי-מסירה לר"א) עושה אותו לשטר הקנאה, אלא זה שהשטר **מעיד שיש גירושין** זה עצמו עושה את השטר לשטר הראוי לעשות גירושין, רק שטר שמעיד על גירושין יכול לעשות חלות גירושין וכיוון שהחפצא של שטר הוא מה שמעיד שהיו גירושין, לכן ממילא ע"ח שעושים שהשטר מעיד שהיו גירושין נכללים בעצם החפצא של **גט כריתות** ג"כ, ואמנם לר"א ע"מ עושים שהשטר מעיד על הגירושין ול"צ ע"ח אבל כיוון שבמקום שאין ע"מ, ע"ח עושים שהשטר מעיד על הגירושין, הרי שמכיוון שע"ח עושים שהשטר בכל מקרה מעיד על גירושין, הם נכללים בשטר כריתות וממילא חלים על עדי החתימה דיני הכריתות ובכללם 'לשמה'.

הראיה שמביא הרשב"א לדבריו

לאחר שהרשב"א כתב את תירוצו הנ"ל ממשיך הרשב"א וכותב "ותדע לך", ומביא את הגמרא שאומרת לקמן בדף יא שגויים בשמות מובהקים החתומים על הגט אין בזה חיסרון של 'מזויף מתוכו'.

מה מצא שם הרשב"א?

לכאורה זו חתימה שלא לשמה ומה אכפ"ל שהשמות מובהקים? מכאן מביא הרשב"א ראייה שכאשר לא סומכים עליהם ואינם משמשים לראיה ממילא אינם בכלל כתיבת הגט ואז אין חסרון של 'מזויף מתוכו', ומכלל זה שכאשר כן סומכים עליהם הן מכלל כתיבת הגט.

ועיין לקמן שנשאל שלכאורה מהגמרא רק ניתן לראות שפסלנו כשיש חשש שיסמכו

עליהם ומה זה קשור לשאלה אם הם חלק מהגט, יתכן שאינם חלק מהגט אך נפסול אם יש חשש שנסמוך עליהם, ויתכן להיפך שהם חלק מהגט ובכ"ז לא נפסול כאשר אין חשש שנסמוך עליהם?

ד. בין תוספות ותורא"ש לרשב"א

תוספות והרא"ש מסכימים לרשב"א שהחתימות פסולות

ראינו שתוספות ותוספות הרא"ש כאן שאלו מדוע שייכת כאן הגזירה שיש ב'מזויף מתוכו' ולא שאלו פשוט כשאלת הרשב"א מדוע נקרא זה בכלל 'מזויף מתוכו' הרי אין כאן בכלל חתימה בעייתית, נראה שהרא"ש ואף תוספות יודעים כבר את הקומה הראשונה של הרשב"א שחידש שחתימה נכללת בכתיבת הגט ולכן אם חותמים צריך לחתום לשמה ואם חתמו שלא לשמה היא נקראת **חתימה פסולה** ובאים ושואלים אחרי ידיעה זאת, למה החתימה הפסולה הזו גורמת לפסול מזויף מתוכו.

ובאמת למה לא, אם הבינו שזו חתימה פסולה למה שיהיה הבדל בין סוגי החתימות הפסולות?

לשיטתם אף שהחתימות פסולות ניתן לסמוך עליהם לראיה

הם סברו שכל גט משמש לשני דברים: לגרש איתו, ולאח"ז להעיד על הגירושין, ויל"ע שכשאנו אומרים שפסול 'שלא לשמה' פוסל את הגט, עד כמה הוא פוסל, האם פוסל רק **מלגרש בו** אך לא פוסל להעיד על הגירושין ולגבי עדות על הגירושין הרי זה שטר רגיל, או נאמר שזה פוסל את הגט בכלל שגם לא יכול להעיד על הגירושין.

תוספות והרא"ש למדו שחתימה פסולה פוסלת את הגט רק מלגרש, אך ניתן להסתמך על העדים והגט לראיה, ולכן שאלו מה לי אם החתימה פסולה, הרי ל"צ את החתימה וכל הבעיה ב'מזויף מתוכו' היא רק דילמא אתי למיסמך עליה, והרי לראיה החתימה כשרה וא"כ כאן ניתן להסתמך על החתימה לראיה, ואמרנו שאת זה הוכיח הרא"ש מלקמן גבי שמות מובהקים, שחז"ל לא תיקנו דין סתמי שחתימה פסולה פוסלת, אלא רק שמא יבוא לסמוך וכאן אין בעיה כי לראיה זו חתימה כשרה, אולם הרשב"א סבר שאף לראיה פסול השטר, (ובהמשך נבאר מה הסברא בו) וממילא לרשב"א כעת, אחר שביאר מדוע זה נקרא 'מזויף מתוכו' ל"ק שאלת תוספות והרא"ש, דמכיוון שיש פסול בחתימה שייכת

הגזירה של שמא יבוא לסמוך עליהם, כפי שכותב הרשב"א בסוף דבריו וכפי שמיד נעמוד על הדברים שעדיין טעונים ביאור.

הבנת ראיית הגרי"ז מתוספות לפי"ז

ראינו שהגרי"ז בספרו כתב שגט שנחתם שלא לשמה פסול רק לגרש בו ואינו פסול לראיה שהרי עניין שלא לשמה שייך לקומת ה'גט' שבו ולא לקומת ה'שטר' שבו וכותב שכן מבואר בתוספות דף ד ודבריו תמוהים שהרי תוספות דיברו לפי ר"א שאין דין לשמה וזו חתימה כשרה וא"כ ברור שאף כשרה לראיה, אך הגרי"ז דיבר על גט שחל בו פסול שלא לשמה ורצה לומר שעדיין כשר להעיד ואיך דימה.

אולם להנ"ל מובנת ראייתו, שהרי אמרנו שתוספות ותוספות הרא"ש מסכימים לחלק הראשון של הרשב"א שיש פסול בחתימה כי החתימה היא חלק מהגט (לפי"ז איננו צריכים לומר כמו שאמרנו בשיעור הקודם בתוספות שאחד הגזירה החתימה פסולה, דגדר הגזירה היה להכליל את החתימה בגט, דכעת אנו אומרים שעוד לפני הגזירה החתימה היא חלק מהגט ולא תוצאה ממנה) ובכ"ז אמרו תוספות שמועיל הגט לראיה ולכן שאלו איזה חשש יש לסמוך עליהם לראיה.

לעומ"ז הרשב"א שלא שאל את שאלת תוספות, מה טעם לגזור כאן שמא יסמוך עליהם, לדידו ברור שלא ניתן לסמוך עליהם אף לראיה וכפי שכתבנו שסבר שהחתימות פסלו את הגט אף לראיה וא"כ נמצא שחידוש הגרי"ז הוא למעשה מחלוקת תוספות והרשב"א ואף שהביא ראיה לדבריו מתוספות, מ"מ הרשב"א חולק.

הבנת טעם הגזירה לפי תוספות באופן שונה מהשיעור הקודם

לפי"ז נוכל לבאר באופן נוסף את ששאלנו, מה הדמיון בין הגזירה כאן לפי תוספות שהיא חתימה אטו כתיבה, לעניין גזירת 'מזויף מתוכו' וכן למה תוספות הרא"ש שינה בתשובה את מהות הגזירה לשמא ייתן בפניהם?

להנ"ל י"ל, כשגזרו חתימה שלא לשמה אטו כתיבה שלא לשמה, לא גזרו על חתימה שהיא בעצם כשירה כפי שהבנו בשיעור הקודם, אלא החתימה בעצם פסולה עוד קודם הגזירה כמ"ש הרשב"א דהיא חלק מהגט, לכן יסוד הפסול בשניהם אחד שיש כאן באמת חתימה פסולה וזה פוסל את כל הגט.

התקשה תוספות הרא"ש אז מה אם היא פסולה, הרי ל"צ אותה, והגדר שיש בגזירת 'מזויף מתוכו' הוא שאם יש חתימה פסולה בגט, הרי זה פוסל את כל הגט אם אך יכול לצאת קלקול בגט, והתקשה הרא"ש שהרי הפסול של דילמא אתי למיסמך לא שייך לכאן, דשם בעדים פסולים באמת א"א לגבות בגט על פיהם ואילו כאן הם עדים כשרים אף שחתימתם פסולה.

בתשובתו שלמד שהגזירה כאן היא חתימה אטו כתיבה שלא לשמה שינה את החשש ואמר שהחשש שם הוא שמא יבואו למסור בפניהם (כמ"ש רש"י בדף י) כי בתירוץ חידש שהכלל של מזויף מתוכו הוא שאם יש חתימה פסולה שעל ידה כל הגט יתקלקל (שמא יכתוב לא לשמה) הגט פסול, לכן הוצרך לשנות באתי למיסמך דאם זה חשש כמו שהבין שייסמוך עליהם בעניין אחר (לראיה או לגבות ממון ולא לעצם הגירושין) אז זה לא קשור לגזירה של כתיבה אטו חתימה לכן פירש שזו גזרה שתגרום לקלקול גירושין בגט זה גופא שיבוא למסור בפניהם וזה כחשש של חתימה אטו כתיבה ולכן בתירוץ הוצרך לשנות את ההבנה בפסול מזויף מתוכו.

ה. הצורך בגזירת מזויף מתוכו אע"פ שהחתימות פסולות

עוד יל"ע בתשובת הרשב"א, למדנו כעת ברשב"א שעדי-חתימה נכללים בגוף שטר הכריתות וממילא חל עליהם הצורך שיחתמו לשמה, א"כ לכאורה כאשר חתמו שלא לשמה יש לפסול מטעם זה, ויתכן שאף מדאורייתא ולמה צריך בכלל את גזירת 'מזויף מתוכו', ומבואר בהמשך הרשב"א מפורש שזה רק פסול מדרבנן מטעם גזירה? כמו"כ הרשב"א מקשה בהמשך על הרי"ף למה לא פסול מה"ת משמע שעל שיטתו שלו לא קשה לו מדוע זה רק מדרבנן ולכאורה היה לומר שפסול מה"ת שהרי כתב חלק מהגט שלא לשמה?

שטר עם חתימות פסולות - האם נפסל כולו

הגרנ"ט בסטנסיל:

הגרנ"ט במהדורה הישנה בשיעור "מודה ר"א במזויף מתוכו" כותב: "...דס"ל לרשב"א דכל פרטי הגט צריכים שיהיה לשמה, ואם לא כתב לשמה ס"ל דהוי כאילו לא נכתב כלל בגט, וא"כ היכא דגוף הגט נכתב שלא לשמה פסול לגרש בו, והיכא דגוף הגט נכתב לשמה

אלא שלא חתמו לשמה אז הוי הגט כשר לגרש בו בפני ע"מ אלא שהע"ח משום שנחתמו שלא לשמה פסולים מדאורייתא...".

נבאר את דבריו: אע"פ שיש דין לשמה מה"ת, אולם יש לחקור כאשר אדם כותב חלק מהתורף שלא לשמה, מדוע לר"א הגט פסול? אפ"ל שההלכה היא שאם חלק מהגט פסול כולו פסול, אולם אפ"ל שרק אותו החלק פסול, והנה בציור הנ"ל שכתב חלק מהתורף שלא לשמה לא תהיה נפק"מ כי אף אם נאמר שרק אותו חלק שכתב שלא לשמה נפסל, סו"ס הגט כולו יהיה פסול כי אין לפנינו את כל הגט ובעינין לכל הגט.

אולם בציור שלנו, תהיה נפק"מ, דאם נאמר כצד שרק החלק שנכתב שלא לשמה פסול, וכך ילמד הרשב"א, הרי שאם חתמו שלא לשמה רק חלק החתימות יפסל, אמנם מה"ת, אך שאר הגט שכתוב לשמה כשר, א"כ דל מהכא חלק החתימות שהרי ל"צ אותו לר"א וממילא אין סיבה לפסול את הגט, לכן כדי לפסול את הגט בעינין ליסוד של 'מזויף מתוכו' שאף שאת החתימה אי"צ לגוף הגט, אך כיוון שסו"ס נכתבה, הגט כולו פסול, כמו חתימת פסולים לר"א, מטעם גזירה דרבנן.

הסבר הגרנ"ט קשה מכמה סיבות:

1. לכאורה סברת הגרנ"ט ש"דל מהכא" את החלק שנעשה שלא לשמה תמוהה - בס"ת יש דין שהאזכרות צריכות להיות לשמה ואין שום קשר בין אזכרה אחת לחברתה שם שייך לומר דל מהכא, אולם בגט אין כל תיבה חלק בפנ"ע וצריך כל חלק להיות לשמה, אין דין על התיבה להיות לשמה, אלא השטר צריך להיות לשמה וכיון שכל התיבות יוצרות את השטר א"א לומר שרק חלק מסוים יהיה פסול, כי השטר בכללותו אחד ולא ניתן לחותכו וכיון שהחתימות חלק מהשטר אם הם נעשו שלא לשמה הרי שכל השטר נעשה שלא לשמה.

2. עוד צ"ע, דלפי הנ"ל לא די בכך שהחתימות הם חלק מהגט כדי לפסול את הגט כאשר חתמו שלא לשמה, שהרי נאמר 'דל מהכא', אלא יש צורך של גזירה והנה לאחר שהרשב"א כתב את תירוצו הנ"ל ממשיך הרשב"א וכותב "ותדע לך", וביארנו לעיל את ראייתו משם לכך שכאשר כן סומכים על העדים לראיה הן מכלל כתיבת הגט.

לפי מהלך הגרנ"ט ראיית הרשב"א לא ברורה, שהרי לדידו אמנם זה שסומכים עליהם זו

סיבה לומר שהם חלק מהגט, אך זו עדיין לא סיבה לפסול את הגט מן הדין, כי דל מהכא חתימותיהם ולכן צריך עדיין את הפסול מדרבנן של 'מזויף מתוכו', וא"כ יל"ע כיצד הרשב"א מוכיח מהם את יסודו, מהא שכיוון שלא סומכים עליהם מכאן שאינם מכלל הגט, כפי שמסיים, די לומר שאין לגבם את הפסול מדרבנן של 'מזויף מתוכו' כי לא אתי למיסמך עליהו, ואף אם היו חלק מהגט לא היה מפריע, וא"כ מהגמרא רק ניתן לראות שפסלו כשיש חשש שיסמכו עליהם ומה זה קשור לשאלה אם הם חלק מהגט, יתכן שאינם חלק מהגט אך נפסול אם יש חשש שנסמוך עליהם, ויתכן להיפך שהם חלק מהגט ובכ"ז לא נפסול כאשר אין חשש שנסמוך עליהם?

אלא מכאן נראה ברשב"א שלא אומרים "דל מהכא" ואם אכן הם חלק מהגט יש לפסול את כל הגט מן הדין אף אם אין חשש שיסמוך עליהם, וא"כ הדק"ל למה צריך את עניין 'מזויף מתוכו', תיפוק ליה שהגט כולו נפסל כשחלק מהתורף, כחתימות, נעשה שלא לשמה?

3. עוד צ"ע לפי הסבר זה, דהרשב"א בהמשך מביא את הרי"ף שלדידו, למד הרשב"א, ר"א מצריך חתימות לשמה והקשה על הרי"ף, שלדידו כאשר חתמו לא לשמה צריך להיות פסול מה"ת וכיצד מכשירה הגמרא בשמות מובהקים, ולכאורה למה לא יבאר כרי"ף באותה דרך שביאר לעצמו שאמרינן 'דל מהכא' החתימות לר"א ולכן צריך להגיע לגזירה?

4. דעת רש"י לקמן בדף כ"א ע"ב ד"ה "תורף" שמדרבנן הזמן הוא חלק מהתורף וא"כ צריך שהזמן ייכתב לשמה וכ"כ רש"י בדף טו ע"א ד"ה "שיטה אחת" והנה אם הזמן נכתב שלא לשמה, יוצא לפי הגרנ"ט שרק החלק שיש בו זמן נפסל, וא"כ נאמר דל מהכא את החלק שיש בו זמן ואף שמדרבנן בעינן זמן בגט, אולם שטר ללא זמן אינו גורם שהוולד יהיה ממזר, אולם מהפוסקים עולה שאם כתב זמן שלא לשמה או כתבו חש"ו פסול הגט, עיין רמב"ם פ"ג הלכה טז ובשו"ע סימן קכג סעיף ג ועיין בב"י סימן קכג בד"ה "ותורף" שבתחילה רוצה לומר של"צ להיות כל הגט פסול אך מצד זה שתקנת זמן היא מדרבנן, אומר בסוף שאלמוה כשל תורה ופסול כל הגט, רואים שאם חלק אחד שלא לשמה זה פוסל את כל הגט ואילו לפי הגרנ"ט היה צ"ל שיהיה כגט ללא זמן.

לא כל עשיה שלא לשמה פוסלת את הגט

ביאור שונה מהגרנ"ט

אף שהרשב"א אומר שהחתימה נכללת בשטר, אולם איננה הדבר שעושה את השטר לשטר, שהרי ללא ע"ח השטר כשר, א"כ י"ל שגוף הכתיבה היא עשיית השטר, אלא שאם גם חותמים, החתימה היא המשך העשייה אך אינה עשייה בפנ"ע.

וא"כ י"ל שמתני פסול השטר מצד שלא לשמה, רק כאשר עשייתו הייתה שלא לשמה, ולכן אם יש כבר גורם מספיק לעשיית השטר שזו הכתיבה לשמה, די בה כדי לעשות את השטר לשטר ואין גריעותא בזה שגם הוסיף חתימה שלא לשמה כי היא לא דרושה לעשיית השטר, לכן מן הדין אין כאן דין של גט שלא לשמה וצריך הרשב"א להגיע לפסול של 'מזויף מתוכר'.

ו. הבדל תפקיד ע"ח בין הרשב"א לרי"ף

אמנם ראינו שהרשב"א שלמד ברי"ף שכשיש ע"ח הם צריכים להיות לשמה אף לדעת ר"א, הקשה על הרי"ף.

מדוע על הרי"ף כן קשה, דלא כרשב"א

לפי הרי"ף המצב שונה, לשיטתו שע"ח נכללים לר"א בשטר לא בגלל שהם מועילים לראיה אלא כי לפעמים הם עושים את הכרתי, את הגירושין, נמצא שע"ח הם חלק מעשיית השטר ולא רק בזמן שהם עושים את הכרתי אלא גם כשיש עדי-מסירה ולא צריך אותם, ולכן אם ע"ח חתמו לא לשמה הרי שחלק מגורמי עשיית השטר נעשו שלא לשמה ואז, שאל הרשב"א, השטר צריך להיפסל מה"ת, משא"כ לרשב"א שמה שמחשיב את ע"ח כחלק מהשטר זה רק בגלל שמשמשים לפעמים לראיה ולא לכרתי.

בזה גם נבין את ראיית הרשב"א בסוף דבריו (בדפוסים הישנים חסר המשכה) מדף פו נגד הרי"ף, מכך שהגמרא שם אומרת שרק הכתיבה לר"א צריכה להיות לשמה והרי לרי"ף גם החתימה צריכה להיות לשמה, וקשה לכאורה מדוע על הרשב"א עצמו אין זה קשה, הרי הוא ג"כ סבר שהחתימה צריכה להיות לשמה מה"ת? ולהנ"ל מובן דשם הדיון איזה

חלק מעשיית הגט צריך להיות לשמה ולרשב"א החתימה אינה חלק מעשיית הגט משא"כ לרי"ף.

א"כ, באמת אם יש דין לשמה בחתימות ולא נעשו לשמה הרי שכתובת הגט כולו נעשתה שלא לשמה ולא רק חלק החתימות שנוכל לומר דל מהכא, שלא כגרנ"ט, ולכן שאל הרשב"א על הרי"ף מדף י מה עוזר שהשמות מובהקים, דזה רק עוזר לסברא דרבנן של דילמא אתי למיסמך עליהו, אך איך זה עוזר לעניין לשמה, הרי הבעיה שם שכל הגט פסול ולא רק החתימה, ומכאן הוכיח הרשב"א שבאמת מצד זה שנכלל בגט עדיין לא נפסל הגט כשיהיו החתימות לשמה אלא רק בגלל גזירת מזויף מתוכו דאתו למיסמך עליהו ובמובהקים אין חשש זה.

ז. הגזירה במזויף מתוכו לדעת הרשב"א

שטר ראייה בגירושין

ראינו שהרשב"א הסביר שאף שחתימה שלא לשמה הינה חתימה פסולה בכ"ז אין הפסול מדאורייתא מטעם גט שנעשה שלא לשמה אלא רק מדרבנן גזירת 'מזויף מתוכו' שמא נסמוך על החתימות לראיה.

יל"ע מה הבעיה שנסמוך על החתימות שנעשו שלא לשמה לעניין הראייה שבשטר, הרי אין חיסרון של 'לא לשמה' לגבי ראייה, ולעיל אמרנו שלכן תוספות ותוספות הרא"ש התקשו ומצאו טעם אחר לגזירה, ומה יסבור הרשב"א?

יסוד הגהת מרדכי

ע"כ מבואר ברשב"א חידוש, והוא שמכיוון שאיננו יכולים להשתמש בחתימתם שנעשתה שלא לשמה כחלק מהכריתות כי כריתות דורשת לשמה, גם א"א להשתמש בחתימתם לראיה ויש להבין מה הטעם.

הנה הקצות ב'משובב נתיבות' סימן ס"א ס"ק ב מביא הגהות מרדכי בקידושין אות תקע בשם רבנו שמחה שאומר שאדם שמקדש אשה בכסף לא יכול לכתוב על כך שטר מיוחד לראיה אלא רק אם קידש בשטר הרי שאותו שטר קידושין יכול אח"כ להועיל גם לראיה. יל"ע בשיטתו, מדוע לא התחדש שטר ראייה לקידושין כמו שהתחדש בממון ולמה רק כאשר יש כבר שטר שעשה קידושין רק הוא מועיל לראיה?

יש מבארים שמכיוון שסתם עדים אינם יכולים לכתוב שטר ולחתום עליו, אלא רק המתחייב יכול לעשות שטר ולא שני עדים שראו שראובן הלווה לשמעון, הרי שקיימת בעיה לכתוב שטר על קידושין וגירושין. בקידושין וגירושין בפשטות אדם אינו בעל דין על חלות הדין שחלה באשתו, אף שזה לחובתו או לזכותו אינו בע"ד על האסו"ה, וא"כ אין כאן דעת הבע"ד ואין יכולת ליצור שטר, אולם כשמקדש בשטר הרי התורה חידשה הלכות שטר בשביל קידושין וגיטין וכשהתחדש שטר לצורך זה, ממילא יש בשטר עדות לפעול קידושין וממילא יכול לשמש אח"כ גם לראיה, אך אם אינו משתמש בזה בתורת שטר קידושין אין את חידוש גזה"כ ואין עליו תורת שטר.

והנה שאל שם הקצות על ההגהות מרדכי מ"אין העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם" שאמר ר"א, והנה, בשלמא לר"מ ע"ח פועלים את שטר הכריתות וממילא אח"כ אמרינן שזה מועיל גם לראיה, אך לר"א קשה שהרי ע"ח אינם פועלים את הגט כריתות וכיצד יכולים הם לפעול כראיה כאשר אינם פועלים גירושין, הרי אין מושג של שטר ראייה לבד בגט?

ניתן היה לתרץ בפשטות שגם לפי שיטת תוספות שלר"א א"א לגרש בגט עם ע"ח, באמת ע"ח נכללים בשטר הגט כי הם מעידים על הגירושין, אף שע"מ עושים את הכרתי וכמו שביארנו בשעתו בתוספות לגבי שטרי ממון שהע"ח משווים את השטר לשטר, ואינם סתם עדים מחוץ לשטר דאז לא הייתה מועילה הודאת בע"ד בשטר קניין לכרתי, א"כ גט בע"ח אינו שטר ראייה בעלמא.

אולם גם אם נאמר לא כך, לכאורה התשובה לדבריו תהיה תלויה בהבנת הגהת המרדכי, הקצות למד כנ"ל שדין שטר ראייה לא התחדש כלל ורק כשהתחדש דין שטר לפעול גירושין ופועל גירושין וחלים עליו דיני שטר, אז מהני אותו שטר להיות גם שטר ראייה, וא"כ התקשה שגט עם ע"ח לבדם אינו יכול לפעול גירושין, אך אפ"ל במרדכי שכוונתו היא אחרת, בעצם את מושג שטר ראייה חידשה התורה רק בממונות, כמ"ש "וכתוב בספר וחתום והעד עדים", ואילו לגיטין וקידושין חידשה התורה רק שטר קניין אלא שבהלכות הגט נאמר שגט מועיל גם לראיה, זה מהלכות הגט, לא הלכות השטר ראייה, באמת לעולם אין שטר ראייה בגירושין, וא"כ כשהעדים לר"א חותמים מפני תיקון העולם הם באמת חותמים על שטר גירושין ולא על שטר ראייה, למרות שגט כזה לא יכול לפעול גירושין

אולם הוא גט ואף שהם חותמים לשם ראייה אך הם חותמים על חפצא של גט גירושין והתורה חידשה שחפצא של גט מועיל גם לראיה.

א"כ כל מושג שטר ראייה התחדש בכתיבת גט כריתות, החלק של הראיה אינו חלק בפנ"ע, ללא ההגה"מ היה אפ"ל שניתן לעשות שטר ראייה לחוד על הגירושין וא"כ יהיה כמו שביארנו לעיל בדעת תוספות ותורא"ש שכל גט יש בו למעשה שני שטרות: שטר ראייה וגט כריתות, אך לפי ההגה"מ אין דבר כזה, כל כוח העדים להעיד הוא בזה שחתומים על גט כריתות וא"כ כאשר זה החתימות שלא לשמה הם אינם חלק מגט כריתות ואז ממילא גם אינם חלק משטר ראייה כי אין שטר ראייה לחוד ומתאים למה שלמד הרשב"א שהע"ח הם חלק מהגט בנוגע לכך שצריכים לחתום לשמה.

בנקודה זו כתוב מפורש ברשב"א שלא כגרי"ז ושלא כתוספות שכתבו שאין בעיה לסמוך על חתימתם לראיה.

ראיה ליסוד הנ"ל מהרא"ש

ראינו כבר את הרא"ש בסוף ס"ז בפרק המגרש שתירץ את שאלת הראשונים מה מקום לדיון בפסול שלושה גיטין אם נישאת האם תצא, הרי לר"א ממנ"פ לשיטת תוספות צריכים ע"מ ותירץ הרא"ש נפק"מ בשלושת הגיטין לראיה.

יוצא לפי הרא"ש שבשלושת הגיטין ההם אף שניתן לגרש בהם בגלל הע"מ אולם לעניין ראייה שם נצרכים ע"ח השטר יהיה פסול, ויש להבין זאת הרי פסול שלושת גיטין הוא פסול בגט לגרש בו, זה מה שהמשנה אמרה לגביהם שפסולים לעשות בהם גירושין, ומדוע שיהא בהם פסול לראיה? ובאמת בריב"ש בסימן שפה אומר שאין פסול ב"אין בו זמן" על גט שמשמש רק לראיה.

רואים גם ברא"ש את היסוד הנ"ל שגט שמשמש לראיה ע"י ע"ח שבו אינו שטר ראייה עצמאי, אלא זה חלק מעניינו כגט לגרש, זהו שטר קניין שמשמש לראיה כיסוד ההגה"מ שלא ניתן לכתוב שטר ראייה על גירושין, אולם לפי"ז צ"ע למה תוספות הרא"ש התקשה למצוא מה טעם הגזירה כאן ולא פירש כרשב"א.

ח. מחלוקת המפרשים ברי"ף האם ומתי צריך חתימה לשמה

דעת הרשב"א - לעולם צריך לרי"ף חתימה לשמה

דעת הרשב"א כאן שלשיטת הרי"ף שלר"א כאשר אין ע"מ הרי שע"ח כרתי, יש דין לשמה בחתימה אף כאשר יש עדי מסירה, ופסול מה"ת כשחתם שלא לשמה וא"כ כשהתורה אמרה "וכתב" כוונתה הייתה גם לחתימה, (יל"ע לפי הרי"ף איך תתפרש תחילת הסוגיה בגמרא אצלנו שאמרה שלר"א כתיבה לשמה בעי ולא חתימה לשמה והרי לרי"ף בעינן אף חתימה לשמה? עיין בריטב"א לדף לג ע"ב בזה)

הרשב"א כותב לזה דמיון ראייה, והנה כאשר הרשב"א שואל על הרי"ף כיצד כשר הגט בשמות עכו"ם מובהקים, הוא מבסס את שאלתו על "כי היכי דאיכא עדי חתימה ואיתיהיב בעדי חתימה אפילו הכי בעי כתיבת הגט לשמה לר"א, ואי איכתיב בערכאות פסול הכי נמי כי חתימי ביה גויים אע"פ שנמסר בעדים כשרים לפסול דהא כולה כתיבה בעינן לשמה", דכמו שבמצב שיש רק ע"ח מכשיר הרי"ף לר"א ומצריך אז כתיבה לשמה, כך כאשר נמסר בע"מ ונחתם בע"ח יצטרכו חתימה לשמה.

השוואתו קשה, שהרי וודאי שר"א יצריך תמיד כתיבה לשמה, אותה כתיבה שמצריך כאשר יש ע"מ יצריך ר"א גם כשיש ע"ח שהרי זו אותה כתיבה, שר"א מצריך שתהיה לשמה, אולם לגבי חתימת עדים, הרי שלכאורה גט צריך או ע"מ או ע"ח ומדוע לומר שגם כאשר ע"ח מיותרים כי ישנם ע"מ נצריך שהחתימה תהיה אז לשמה? עיין לקמן.

דעת הרמב"ן - רק כשיש רק ע"ח צריכים לחתום לשמה

לרמב"ן שיטה הממוצעת שכשאינן ע"מ אלא רק ע"ח צריך גם כתיבה וגם חתימה לשמה, דהרמב"ן בחידושו לדף ג ע"ב ד"ה "אי ר"א" דוחה שיטה כמו של הגר"א לקמן שלעולם לר"א ל"צ חתימה לשמה כי וכתב לה קאי רק על כתיבת הגט, כי הגמרא אומרת שכשיש ע"ח צריך שיהיו לשמה מטעם 'מזויף מתוכו' גזרת מזויף מתוכו היא שמא יעשה רק ע"ח לא לשמה ונכשיר, ומזה הוכיח שכשאינן ע"מ אז מדאורייתא צריך חתימה לשמה, כי אז הם עושים את השטר וזה כאותה גזרה בעדים פסולים שאם נכשיר אותם כשיש ע"מ חשש שנכשירם גם כשאין ע"מ, וביאר שמה שהגמרא אצלנו אמרה שלר"א ל"צ חתימה לשמה כוונתה היא "למה לי לתקוני הכי והא כי יהיב לה בפני ב יהיב לה והווי ליה עדי מסירה ותו לא צריך מידי".

ויל"ע לפיו איך יבאר את ה"וכתב" שהרי נאמר על הכתיבה ולא על החתימה? אלא כאשר אין ע"מ ואנו זקוקים לע"ח הם נכללים ב"וכתב" כי פירוש "וכתב" לרמב"ן אינו שמתייחס דווקא לכתיבה או דווקא לחתימה, אלא פירושו **לכתוב את מה שנצרך להכשר הגט**.

הדעת הגר"א- לעולם לר"א ל"צ חתימה לשמה

והנה, שיטת הגר"א שונה מהראשונים הנ"ל. הגר"א באה"ע סימן קלא ס"ו אומר שגם לרי"ף, שלדידו מועילים ע"ח ללא ע"מ, אי"צ שיחתמו אז לשמה אלא די בכתיבה לשמה, כי ה"וכתב" לא נאמר על חתימה.

וכתב הגר"א ד"חתימת הגט אינו אלא מדין שטרות", לכאורה כוונתו כגרי"ז שיש דיני 'שטר' ויש דיני 'גט' ולכן "וכתב" שהוא מדיני השטר לא קאי אחתימה וילה"ק לפי הגר"א למה ר"מ כן מצריך חתימה לשמה? צ"ל שלר"מ חתימת הגט אינה מהלכות השטר אלא מהלכות הגט משא"כ לר"א.

והנה בריטב"א החדש לדף לו ע"א כתב לחדש לגבי דיני כתיבה לשמה לר"א שאם מגרש בע"מ בעינין לר"א כתיבה לשמה, אך כשיש רק ע"ח גם לר"א צריך רק חתימה לשמה ולא כתיבה, וצ"ב בדבריו הרי ו"וכתב" קאי על כתיבה לר"א ומה אכפ"ל אם יש ע"ח?

הריטב"א שם אומר שלר"א הכריתות לא נעשית ע"י ע"מ אלא ע"י הכתיבה והמסירה, מסירת הנוסח בתור שטר, ומושג ע"מ כרתי איננו שהם עושים את הכריתות אלא שהם מעידים על הכריתות ולכן צריך לר"א כתיבה לשמה כי **הכתיבה עושה את הכריתות**.

והנה לפי הרי"ף, שלר"א גם ע"ח כרתי, יל"ע האם מודה ר"א ליסוד ר"מ שחתימה פועלת כריתות (לגר"ח הרי לר"מ היא עצמו של שטר) אלא שחידש עוד דין שפועל כריתות שזה הכתיבה והמסירה, אולם כשיש ע"ח מודה לר"מ שהחתימה עושה את הכריתות, או שנאמר שלר"א תמיד הכתיבה והמסירה הן עושות את הכריתות ומה שמהני ע"ח זה רק לעניין שמה שהכתיבה והמסירה כורתת כאשר יש ע"ז עדים לזה מהני ע"ח.

והנה ראינו שהריטב"א כותב שדין לשמה הוא דין ב"כרתי" וא"כ מה שלר"א צריך כתיבה לשמה זה כאשר הכתיבה והמסירה כורתות, אך בצירוי שיש ע"ח ולא ע"מ אז הע"ח הם הכרתי, כמו לר"מ, ואז על החתימה צריך לשמה ולא על הכתיבה וא"כ למד הריטב"א

שכשיש רק ע"ח שיטת ר"א זהה לשיטת ר"מ וכך לשון הר"ן בדף פו "שכיון שהם הכורתים בעינן שיחתמו לשמה".

לפי"ז בדעת הגר"א נלמד כצד השני, לדידו לדעת ר"א לעולם המסירה זו שכורתת ועושה את השטר ולא עדי חתימה כלר"מ, ואף כשיש רק ע"ח אין עדי החתימה כורתים אלא משמשים רק כעדים למסירה שהיא זו שכורתת וממילא אין עליהם דין לשמה שיש רק על הכרת.

לפי"ז נחזור להבנת דעת הרשב"א.

חזרה לרשב"א

הרשב"א, כאמור, חולק על הריטב"א החדש מכת"י וסובר שגם כשיש ע"ח צריך לר"א גם כתיבה לשמה וגם חתימה לשמה, האם כי סבר כגר"א שדין כתיבה ופעולתה לא משתנה לר"א אפילו יש ע"ח או ע"מ? לא! וזה אנו יכולים ללמוד מה"כי היכי" שכתב הרשב"א והתקשינו בו לעיל, שמורה שבעיקרון מסכים הרשב"א לריטב"א שכשיש ע"ח, הכרתי נעשה ע"י ע"ח ולא ע"י המסירה, ולכן היה מקום לומר שאי"צ שהכתיבה תהיה לשמה, אך אומר הרשב"א עוד עניין, דאמנם דין לשמה מתייחס לכריתות, אך כיון שהתורה אמרה "וכתב" וזה מתייחס לכתיבה שהרי כשאינן ע"ח הכתיבה כורתת, לכן תמיד הפסוק מדבר גם על הכתיבה, גם כשהחתימה כורתת ולא הכתיבה, וממילא בא הרשב"א ואומר שבציוור שיש ע"מ צריך גם אז שהחתימה תהיה לשמה, כי היכי ששטר צריך כתיבה לשמה אף שאינה כורתת בגלל שיש ציוור שכורתת ואז ה"וכתב" מדבר תמיד על הכתיבה גם כשיש ע"מ, א"כ ה"וכתב" הולך גם על החתימה שהרי כאשר אין ע"מ החתימה כורתת לכן ה"וכתב" של התורה הולך על החתימה ג"כ תמיד.